

Др Душан Мартиновић

ЧЕТИРИ НЕПОЗНАТА ПИСМА ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА МАРИНУ ДРИНОВУ

Трагајући за штампаном грађом о Црнојевића типографији у бугарској историографији и за објављеним радовима на бугарском језику о Црној Гори и Црногорцима¹ за потребе "Црногорске библиографије 1494-1994. године" децембра 1985. и почетком јануара 1986. године, у Народној библиотеци "Кирил и Методије" у Софији, у њеном Археографском одјељењу, наишли смо на четири необјављена писма Валтазара Богишића (Цавтат, 1834-Ријека 1908) на руском језику. Писма се налазе у фонду Марина С. Дринова БИА (Бугарског историјског архива), означеном сигнатурама: Фонд Н° 111, арх. ед. 46, п. 1-8.

Као што знамо, Богишић је као великан правне мисли и велики културни прегалац дао огроман допринос црногорском културном наслеђу. На позив црногорског суверена Николе I Петровића Његоша дошао је у Црну Гору, у оновремену црногорску престоницу Цетиње почетком 1873. године, са положаја професора словенских права на Одеском универзитету. Прихватио се дужности црногорског министра правде и обавезе да уради грађански законик, који је објављен на Цетињу 1888. године под насловом "Општи имовински законик Књажевине Црне Горе" Богишић је боравио на Цетињу, уз дуже и краће прекиде, до 1888. године, и касније од 1893. до 1899. године.

Проучавајући живот словенских народа В. Богишић је стекао широк круг пријатеља са којима је кореспондирао. Преписком је долазио до

¹ Уп. Др Душан Мартиновић, *Прилоз "Црногорској библиографији 1494-1994."* на бугарском језику и другим страним језицима у бугарским библиотекама. - Библиографски вјесник, Цетиње, XV/1986, бр. 3/9/ - 25. Резюме.

драгоцјених правних, етнографских и филолошких података, који су му били неопходни за рад на Законику.

Богишић је са многим домаћим и страним интелектуалцима водио преписку, тражио од њих сарадњу и помоћ на сакупљању грађе за своје правне и социолошке студије.

Овдје доносимо четири Богишићева писма упућена Марину Стојанову Дринову (1838-28. II 1906), бугарском историчару, професору славистике на Хараковском универзитету (од 1875), једном од оснивача и првака Бугарског књижевног друштва у Браили (1869), утемељивачу Историјског филолошког друштва у Харкову. Дринов је непосредно послје ослобођења Бугарске од Турака 1878. године руководио Одјељењем за народно просвјешћавање и духовни живот. На његов предлог Софија је проглашена за сједиште Књажевства Бугарског.² Познат је као научни радник који се критички односио према историјским изворима.

Богишићева писма Дринову су занимљива по садржају и значајна за боље разумијевање његове личности и широког дијапазона његовог истраживачког ареала. Као што се види из писма датираног 19. маја 1872. у Одеси ишао је на Крим и Кавказ ради изучавања тамошњих зачетака правних института.

У другом писму, датираном у Паризу 8. фебруара 1878. године, Богишић се обраћа Марину Дринову за одређену изворну грађу (Владине наредбе које се односе на Бугарску) и за интервенцију код надлежних на Одеском универзитету да му пошаљу неизмирене припадности ... У истом писму моли Дринива да провјери у "Канцеларији" је ли кнез Черкаски добио његова запажања на номинацију бугарских судија.

Треће (недатирано) Богишићево писмо, свакако писано на Цетињу, односи се на препоруку Дринову пјесника и културног посленика Риста Милића (Котор, 5. април 1842-Београд, 8. март 1910). Милић је био агилни учесник у организовању омладине Боке, оснивач пјевачког друштва "Јединство" у Котору, у коме је организовао разне културно-умјетничке програме, посетио, литерарне сусрете. Због учешћа у Бокешком (Кривошијском) устанку 1869. године, био је принуђен да емигрира. Напустио је родно мјесто у отишао у Одесу, гдје је једно вријеме био повјереник Матице српске из Новог Сада. Ново мјесто боравка у егзилу Милић је, очигледно, изабрао, по предлогу Валтазара Богишића, који га са симпатијама препоручује Марину Дринову, предлажући му да га упозна с најутицајнијим "московским словенофилима". Усто, Валтазар Богишић

² Уп. Марин ст. Дринов.-У: Кратка бугарска енциклопедија, Том 2, Софија 1964, 2:

моли Дринова да Словенски добротворни комитет помогне "руским и словенским" музичким дјелима которско "Јединство" које је у својој програмској оријентацији имало задатак "буђење националне свијести" код православног народа Боке Которске, који се налазио "под моралним игом латинизма", како то апострофира наш универзални правник.

Ни четврто писмо Дринову није датирано, а писано је у Санкт-Петербургу. Као и у претходним писмима, и у овом писму Богишић моли Дринова да његову књигу "Правни обичаји" уручи одређеним личностима.

Иако су ова Богишићева писма само дијелом везана за Црну Гору, заслужују да се објелодане, јер се односи на аутора *Ойшіїеџ имовинскоџ законика*, који представља ремек дјела правне мисли и правне науке, које је Богишићу донијело свјетску славу, а црногорском законодавству видно мјесто у ризници свјетске правне мисли и науке.

Одеса, 19. маја 1872.

Многоуважени

Марине Степановичу!*

Данашњом поштом шаљем Вам још пет бројева мог "Разбора" за тамошње познанике - да им уручите, молим Вас, када будете имали времена, или другом погодном приликом. Закаснио сам да их благовремено пошаљем зато што сам очекивао из Загреба већ отштампану моју књигу "Писани закони". Намјеравао сам да их заједно пошаљем, али како ова књига још није стигла, а ја сјутра одлазим, шаљем само "Разбор"...

Ја путујем на Крим, а отуда на Кавказ, гдје, ако нађем материјала за своја истраживања (ембрионалних зачетака неких правних института), може се лако десити да останем више од мјесец дана а можда и два - што може имати за посљедицу да немам ни времена ни новца да посјетим "Бјелокамену" (Москву - примј. Д. М.). У сваком случају прије него што отпутујете у село, оставите молим Вас поруку да, уколико дође један господин таквим и таквим презименом, да га пусте на боравак у Вашем стану; - сувишно је говорити колико ћете ме тиме задужити.

* Није јасно зашто Богишић ословљава Марину Дринова са очинством "Степановичу" када је име његовом оцу било Стојан. Можда, стога што лично име Стојан не постоји код Руса.

Један егземплар "Обичаја" приложите примјерку "Разбора" Безсонова; - с осталима радите што хоћете.

Извините молим Вас што Вас узнемиравам и примите увјерење о мом искреном поштовању и оданости.

Ваш

В. Богишић

Фонд Н° 111, арх.ед. 46, л. 1 и 2

Париз, 28. јануара (8. фебруара) 1878.

Многоуважени

Марине Степановичу,

Пишем данас г. Ангеу и као што знам позната му је Ваша адреса; пишем и Вама неколико редака да бих сазнао гдје се налазите (Ганадеу ми је већ писао да сте се вратили у Бугарску); што радите и како је тамо. Када добијем од Вас одговор на ова питања, јавићу Вам о мојим пословима.

Имам за Вас, међутим, двије молбе:

1. Имам већ два дана прва издања Владињих наредаба која се односе на Бугарску, па бих желио имати и сљедећа. Можете ли ми набавити у Канцеларији или у Штампарији издања која су се појавила послије мога одласка?

2. Можете ли испитати и обавијестити ме: да ли је Канцеларија примила допис који сам упутио кнезу Чаркаском из Букарешта 14/26. септембра 1872. Допис има заглавље: *Observations sur la nomination de juges dans les trilaux de la Bulgarie.*

Осим тога, може ли се у Канцеларији испитати зашто ми до сада нису послали преостали дио путних трошкова, сагласно моме захтјеву благајнику Одеског универзитета Василију Николајевичу Селиванову?

Саопштењем о [...] [...] et des quibusdum eliis веома ћете ме задужити. Ако Вам нешто треба овдје у Паризу, напишете ми и ја ћу то средити.

Примите, љубазни Марине Степановичу, увјерење о мојем великом поштовању и оданости.

Ваш

В. Богишић

71. Rue des Jainty, Paris.

Фонд Н° 111, арх.ед. 46, л. 3 и 4

Драги господине

Марине Степановичу!

Г. Ристо Милић (из Боке Которске) који путује у Петербург, жели да се задржи неколико дана у "Златоглавој" (Москви - прим. Д.М.) па ме моли да га препоручим некоме од својих познаника у Москви. С обзиром да тај млади човјек заслужује у пуној мјери љубав и симпатије као просвијећени и искрени Словен, препоручујем Вам га љубазни Марине Степановичу, као јужном Словену, да му покажете што буде желио, или да га упознате с најутицајнијим из Ваших московских словенофила, особито са Нилом Александровичем.

Г. Милић је један од најплоднијих трудбеника у словенском смислу, у свом граду и околини. Основао је у Котору драмско-музичко друштво (једино код православног народа на Јадрану), које има за циљ буђење националне свијести код народа који се налази под моралном игом латинизма. Било би веома корисно када би ваш Слов(енски) доброт(ворни) комитет по могућности снабдио то Друштво руским и слов(енским) музичким дјелима. Поменуто друштво има највећу потребу баш у томе.

Г. Милић ће Вам донијети неке моје радове. Књигу из Загреба и из Петербурга, о којој сам Вам говорио, нијесам још добио. Чим добијем - послаћу Вам је.

Највјероватније бићу на изложби и рачунам на сјавање у Вашој соби.

До тада "да сте здраво и весело!"

Сав Ваш

В.Богишић

Фонд Н° 111, арх.ед. 46, л. 5 и 6

Драги господине

Марине Степановичу!

Извините молим Вас што прије три дана нијесам могао бити у хотелу: томе је кривац Дјувернуа. Но, ја сам Вам послао своју књигу "Правни обичаји" у канцеларију хотела Челишева. Уколико је још нијесте подигли, постарајте се молим Вас да је преузмете и предате проф. Буслаеву. Будите тако добри.

При повратку почетком јануара, не знам да ли ћу имати времена да се задржим у Москви, но ако се то деси, обавезно ћу бити код Вас.

Ако будете хтјели да ми пишете, ево Вам моја адреса:

Петербургъ, Зиминъ переулок, дом Риглера Н° 3/25, кварт Н° 23.

Да сте ми здраво и весело!

Ваш

В. .Богишић

Фонд Н° 111, арх.ед. 46, л 7 и 8